

EWA BARNAŚ-BARAN

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID 0000-0001-8084-6150

KOLSKIE TOWARZYSTWO WSPOMAGANIA BIEDNYCH W ŚWIETLE
PROTOKOŁÓW ZEBRAŃ ZARZĄDU W LATACH DWUDZIESTYCH
XX WIEKU

WPROWADZENIE

Od XIX osoby świeckie oraz duchowieństwo na ziemiach polskich zrzeszali się w towarzystwach dobroczynności, które przyjmowały różne nazwy, ale miały wspólny cel¹. Była nim opieka moralna i materialna nad ubogimi dorosłymi i dziećmi. W Kaliszu w 1879 roku utworzono Kaliskie Towarzystwo Dobroczynności, którego działalność była inspiracją do powoływania kolejnych towarzystw w mniejszych miastach i miejscowościach guberni kaliskiej². Pierwsze z nich utworzono w 1901 roku w Kole, mieście powiatowym tej guberni. Już w drugiej połowie XIX wieku osoby starsze, chore, czy niesprawne fizycznie mogły tam szukać pomocy w Domu Schronienia dla starców i kalek który zapewniał opiekę jedenastu osobom³.

Z badań przeprowadzonych przez Andrzeja Tomaszewicza wynika, że w miastach i osadach guberni kaliskiej funkcjonowało w latach 1864-1914 dwadzieścia jeden towarzystw dobroczynnych udzielających pomocy osobom ubogim. Wspomagano przede wszystkim tych, którzy nie mieli możliwości utrzymania się z własnej pracy zarobkowej, z uwagi na wiek bądź stopień niesprawności fizycznej. Tomaszewicz zaznaczył również, że do grupy stowarzyszeń wspierających osoby potrzebujące należały inne zrzeszenia świadczące pomoc ludziom chorym, byłym pracowni-

¹ E. Barnaś-Baran E., *Opieka, wychowanie i kształcenie ubogich dzieci w towarzystwach dobroczynności I połowy XIX wieku*, [w:] *Dziecko w historii- w kręgu kultury chrześcijańskiej*, red. E. J. Kryńska, A. Suplicka, U. Wróblewska, Białystok 2017, s. 394, 397, 403; E. Barnaś-Baran, *Dobroczynny nurt opieki, wychowania i kształcenia dzieci i młodzieży w Galicji- stan badań*, [w:] *Galicja 1772-1918. Problemy metodologiczne, stan badań i potrzeby badań*, A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaszkiłniak, t. 1, Rzeszów 2011, s. 205-210; Cz. Kępski, *Towarzystwa Dobroczynności w Królestwie Polskim (1815-1914)*, Lublin 1994, s. 139-140; K. Kuźmak, *Dobroczynności Towarzystwa*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1985, s. 1391; J. Radwan-Pragłowski, K. Frysztański, *Spoleczne dzieje pomocy człowiekowi: od filantropii greckiej do pracy socjalnej*, Katowice 1998, s. 2244, 253; J. Sosnowska, *Geneza Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2008, nr 24, s. 83.

² A. Tomaszewicz, *Dobroczynność w guberni kaliskiej 1864-1914*, Łódź 2010, s. 103.

³ Br. Ch., *Koło, Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, tom IV, Warszawa 1883, s. 274.

kom rolnym czy rzemieślnikom⁴. Rozwój tych stowarzyszeń nastąpił po 1864 roku, a dobroczynność i pożarnictwo, jego zdaniem, stanowiły te obszary życia społecznego, w których możliwe było podjęcie nie tylko działań opiekuńczych, ale również kulturalno-oświatowych i patriotycznych⁵. Jak już wspomniano należało do nich również Kolskie Towarzystwo Wspomagania Biednych, które na przestrzeni lat kilkakrotnie zmieniało swoją nazwę.

W artykule podjęto próbę ukazania zarysu funkcjonowania Towarzystwa Wspomagania Ubogich w Kole, ze szczególnym uwzględnieniem lat dwudziestych XX wieku. Zamieszczone treści mogą stanowić przyczynek do opracowania dziejów tegoż Towarzystwa oraz instytucji opiekuńczych i oświatowych, które prowadziło dla ubogich w mieście w okresie międzywojennym. Podstawę źródłową niniejszego opracowania stanowiły rękopiśmienne materiały archiwalne w postaci „Książki protokołów posiedzeń Zarządu i zebrań ogólnych Kolskiego Towarzystwa Wspomagania Biednych” przechowywanej w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku, w aktach parafii Koło⁶. Analizowane protokoły były świadectwem pracy zarządu wymienionego Towarzystwa, jego poszczególnych agend, zwanych wydziałami w latach 1921-1927. Protokoły stanowią cenny materiał badawczy, który jest wytworem i śladem działalności podmiotów opieki, tj. osób, które były członkami wymienionego Towarzystwa, a także jego poszczególnych struktur organizacyjnych. Informacje w nich zawarte umożliwiły ukazanie genezy i rozwoju tego stowarzyszenia w kolejnych latach. Przypuszczać należy, że analizowany rękopis jest jedyną zachowaną księgą protokołów zebrań członków.

Przywołane archiwalia pozwoliły na ustalenie celów i zadań Towarzystwa oraz sposobów ich realizacji w II RP. Ich treści umożliwiły odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące jego powstania i rozwoju, osób kontynuujących pracę dobroczynną w kolejnych latach, form wsparcia ubogich dorosłych i dzieci w latach dwudziestych XX wieku. Zaprotokołowane wypowiedzi członków zarządu oraz osób zapraszanych na zebrania dały możliwość wykazania osiągnięć jak również trudności, jakie były udziałem Kolskiego Towarzystwa Wspomagania Biednych.

ZARYS FUNKCJONOWANIA KOLSKIEGO TOWARZYSTWA WSPOMAGANIA BIEDNYCH W KOLE W LATACH 1901-1918

Na początku XX wieku w Kole podjęto starania ukierunkowane na utworzenie stowarzyszenia zrzeszającego przedstawicieli Kościoła oraz osoby świeckie w celu niesienia pomocy ludziom zubożałym, zarówno dorosłym, jak i dzieciom. Z inicjatywy księdza dziekana Edwarda Narkiewicza (1887-1911), 1 września 1901 roku rozpoczęło działalność Kolskie Towarzystwo Wspomagania Ubogich⁷. Poprzedziła je wydana 15 lipca 1901 roku zgoda na działalność, podpisana przez gubernatora kaliskiego Michała Piotrowicza Daragana na powołanie Towarzystwa⁸.

⁴ A. Tomaszewicz, *Dobroczynność...*, s. 220-221.

⁵ Tamże, s. 221.

⁶ Archiwum Diecezjalne we Włocławku (dalej: ADWł), Akta Parafii Koło (APK), *Książka protokołów posiedzeń Zarządu i zebrań ogólnych Kolskiego Towarzystwa Wspomagania Biednych od 20 lutego 1921 r.*, sygn. 6; Poszczególne strony księgi nie były numerowane.

⁷ Tamże; A. Tomaszewicz, *Dobroczynność w guberni...*, s. 135.

⁸ Tamże.

Pierwszym prezesem Towarzystwa został wybrany ks. E. Narkiewicz. Był on proboszczem w Kole w latach 1887-1911⁹, kontynuował między innymi rozpoczęte przez księdza kanonika Ignacego Górskiego¹⁰ prace remontowe kościoła farnego w Kole. Dodać należy, że przy świątyni funkcjonowała mająca tradycje średniowieczne szkoła elementarna, a w czasie zaborów odbywały się tam spotkania mające charakter nie tylko religijny, ale również patriotyczny¹¹. Zamiar powołania Towarzystwa wspierał również rejent Józef Grabski i ówczesny skarbnik kasy powiatowej Władysław Klimaszewski (1856-1929). W. Klimaszewski w drugiej połowie XIX w. przeniósł się z Kalisza do Koła, gdzie podjął pracę w kasie powiatowej. Należał do grona zasłużonych osób w tym mieście końca XIX w. i dwóch dekad XX w. Był współzałożycielem i czynnym działaczem Towarzystwa Muzyczno-Dramatycznego „Lutnia”, od 1904 roku przewodniczył Radzie Opiekuńczej Szkoły Handlowej Miejskiej. Aktywnie działał w kolskim Towarzystwie Wzajemnego Kredytu, od 1906 roku pełnił funkcję prezesa tego Towarzystwa. W tym samym roku zainicjował powołanie, po czym wspierał w kolejnych latach, funkcjonowanie Zarządu Powiatowego Macierzy Szkolnej. Należał do grona osób zaangażowanych we wspieranie rozwoju polskiego szkolnictwa, w latach 1905-1907 był członkiem wielu komitetów organizujących manifestacje i obchody narodowo-patriotyczne. Razem z członkami Rady Opiekuńczej Szkoły Realnej, działającej pod jego kierunkiem, wymusił na władzach carskich zgodę na spolszczenie tej szkoły. Podczas I wojny światowej wraz z innymi organizował pomoc dla uchodźców z Kalisza oraz powracających z emigracji. W 1917 roku wspomagał przygotowanie wielkiej manifestacji patriotycznej w Kole, której celem było uczczenie setnej rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki¹². Zakończyła się ona wmurowaniem w ścianę kościoła farnego tablicy upamiętniającej tę postać.

Kolskie Towarzystwo Wspomagania Biednych zostało utworzone, aby zapewnić opiekę zubożałym dzieciom oraz ich rodzinom, mieszkańcom miasta Koła. Pierwotnie świadczone pomoc materialną i moralną dzieciom, które nie przekroczyły 7 roku życia, a po dwóch latach istnienia rozszerzono ją i wspomagano dzieci i młodzież do 14 roku życia. Wsparcie realizowano zakładając i prowadząc instytucje, które zapewniały podstawową opiekę dzieciom. Tworzono im również możliwości zdobycia elementarnej wiedzy. W styczniu 1902 roku otwarto w Domu pana Bertholda przy ulicy Zielonej ochronę dla sierot i dzieci ubogich rodziców do 7 roku życia. W listopadzie 1903 roku uruchomiono

⁹ J. S. Mujta, *Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem Podwyższenia Świątego Krzyża w Kole. Zarys dziejów*, Koło 2003, s. 144. Zmarł i został pochowany w tym mieście.

¹⁰ F. M. Sobieszcański, *Koło, Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*, tom 15, Warszawa 1864, s. 162; S. Orgelbranda *Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami*, tom VIII, Warszawa 1900, s. 388; J. S. Mujta, *Parafia Rzymskokatolicka...*, s. 144; M. Nowacki, *123. rocznica konsekracji kolskiej Fary*, „Kurier Kolski” 23.06.2018, <https://kurier-kolski.pl/2018/06/dzis-przypada-123-rocznica-rekonsekracji-kolskiej-fary/>, dostęp 27.12.2022.

¹¹ M. Rawita-Witanowski, *Wielkopolskie miasto Koło jego przeszłość i pamiątki*, Piotrków 1912, s. 156. Tradycje kształcenia przy kościele farnym w Kole sięgają średniowiecznej szkoły elementarnej, natomiast wiedzę uniwersytecką młodzież z Koła i okolic zdobywała kształcąc się od XV w. w Akademii Krakowskiej.

¹² J. S. Mujta, B. Hellich, *Władysław Klimaszewski (1856-1929)*, „Ziemia Kolska” 1989, z. 3, s. 9-10. W. Klimaszewski należał do grona osób, które organizowały władzę terenową po 1918 roku. 15 czerwca 1919 roku wybrany został na burmistrza Koła, funkcję tę pełnił do końca 1924 roku. Działał w Komitecie Obywatelskim i Straży Miejskiej. W II RP nadal wspierał organizacje oświatowe i dobroczynne, w tym Macierz Szkolną, PCK, Komitet Ochrony Państwa, był również jako burmistrz inicjatorem przedsięwzięć budowlanych istotnych dla miasta, m.in. Budyńku Szkoły Podstawowej nr 3 przy ul. Toruńskiej, Domu Nauczyciela przy ul. Zielonej. Odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi RP.

salę zajęć dla dzieci w wieku 7-14 lat, w której mogły zdobywać podstawowe umiejętności zawodowe, od października 1906 roku funkcjonowała bezpłatna szkoła dla dzieci ubogich rodziców. Po 1908 roku dołączono równoległy oddział dla 60 dzieci zamkniętej przez władze zaborcze szkoły Macierzy Szkolnej¹³.

Towarzystwo Wspomagania Biednych w Kole miało określoną strukturę organizacyjną. Kierował nim zarząd składający się z prezesa, zastępcy, skarbnika, sekretarza. Decyzje dotyczące zmian statutowych podejmowało Ogólne Zebranie Członków. Pierwszym prezesem został ks. E. Narkiewicz, jego zastępcą Józef Grabski, skarbnikiem i sekretarzem W. Klimaszewski. Z protokołów zebrań Towarzystwa wynika, że funkcję prezesa przez wiele lat pełnił J. Grabski, następnie ks. dziekan Wojciech Gniazdowski, wiceprezesem był Kazimierz Szcześniewski¹⁴. W skład zarządu wchodził ponadto w II Rzeczypospolitej czterech członkowie zwyczajni oraz komisja rewizyjna.

Materialną bazę Towarzystwa stanowił budynek który powstał w latach 1905 i 1906. Był to dom murowany, jednopiętrowy zlokalizowany przy ulicy Nowowiejskiej. Znajdowało się w nim 6 dużych sal i 4 mniejsze pokoje, piwnica, a także zabudowania gospodarcze. Plac pod budynek został ofiarowany przez prezesa księdza Narkiewicza, zaś dobrowolne składki członków Towarzystwa umożliwiły podjęcie prac budowlanych¹⁵. Zebrana suma była zbyt niska, w związku z tym zdecydowano się na zaciągnięcie pożyczki. Pożyczono 2500 rubli od adwokata Wolińskiego, co umożliwiło dokończenie budowy, a następnie umieszczenie pod jednym dachem ochronki, szkoły, sali zajęć. Zamieszkały tam osoby opiekujące się podopiecznymi i służbą. Podczas I wojny światowej dokładano starań, aby podtrzymać działalność Towarzystwa, którą dodatkowo utrudniały wyjazdy (ewakuacje) członków. Również przyczyny naturalne, jak zgony wielu członków utrudniały zachowanie ciągłości działania. Z informacji zawartych w protokołach wynika, że 29 czerwca 1916 roku zmieniono nazwę Towarzystwa na Radę Miejską Opiekuńczą, po czym zostało ono przyłączone do Rady Głównej Opiekuńczej.

CELE I ZADANIA KOLSKIEGO TOWARZYSTWA WSPOMAGANIA BIEDNYCH W II RP

W II RP opieka społeczna nastawiona była na różne grupy ludności, a postulaty Deklaracji Praw Dziecka, przyjętej na Kongresie Genewskim w 1923 roku zostały uznane za obowiązujące wytyczne do organizacji opieki nad najmłodszymi członkami społeczeństwa¹⁶. Wsparcie świadczyły nadal funkcjonujące od XIX wieku towarzystwa dobroczynne, uzupełniające pracę ciał publicznych w akresie pomocy społecznej. Wyzwaniem był problem organizacji pomocy dzieciom i sierotom. W latach dwudziestych XX wieku największe wydatki na opiekę ponosiły te towarzystwa, które prowadziły zakłady opieki

¹³ ADWł, APK, sygn. 6. W księdze zamieszczono krótką notatkę na temat powstania i funkcjonowania Towarzystwa przed odzyskaniem niepodległości przez Polskę.

¹⁴ Tamże, Protokół nr 14, 26 kwietnia 1922.

¹⁵ A. Tomaszewicz, *Dobroczynność...*, s. 149. Plac miał wartość 600 rubli, ponadto ksiądz Narkiewicz przekazał 1000 rubli na cel budowy. Mieszkańcy miasta złożyli 1553 ruble.

¹⁶ P. Grata, *Polityka społeczna Drugiej Rzeczypospolitej. Uwarunkowania-instytucje-działania*, Rzeszów 2013, s. 228, 236; Tenże, *The origins of the Welfare State. Polish Social Policy in the Period 1918-1939*, Berlin 2021, s. 133, 134, 140; J.M. Nogowski, *Działalność charytatywna wyzwaniem dla parafii*, „Civitas et Lex” 2015, nr 2, s. 85-87. A. Samsel, *Kierunki i formy pomocy dziecku w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Dziecko w historii- w kręgu kultury chrześcijańskiej*, red. E. J. Kryńska, A. Suplicka, U. Wróblewska, Białystok 2017, s. 411, 431.

czy inne formy stałego wsparcia. W pewnym stopniu wspomagane były one finansowo przez władze państwowe. Ramy tworzonego wówczas polskiego systemu opieki społecznej nakreślała *Ustawa o opiece społecznej* z 1923 roku¹⁷.

Lokalną sytuację odzwierciedla artykuł zamieszczony w tygodniku „Głos Koła”, w którym autor podpisany inicjałami „Kw” apelował w maju 1918 roku o podtrzymywanie przez mieszkańców Koła zaangażowania w prace społeczne oraz oświatowe. Jego zdaniem praca zarobkowa i troska o własne utrzymanie nie uwalniała od aktywności na niwie społecznej. Stwierdzał przy tym, że niejednokrotnie zapał zanikał i stowarzyszenia musiały po kilka razy zwoływać zebrania członków, aby podjąć ważne decyzje ukierunkowujące dalszą pracę¹⁸. Wnioskować można z tych wypowiedzi, że w mieście Kole, podobnie zresztą jak w innych miejscowościach, mieszkańcy troszczyli się przede wszystkim o własne potrzeby, ale nie zaniebdywali potrzebujących osób. Prawdopodobnie stawiając czoła wielu trudnościom materialnym, finansowym, nie mogli w wystarczający sposób zaangażować się we wspieranie działających lokalnie stowarzyszeń. Negatywnej ocenie autora artykułu poddana została nadmierna skłonność niektórych osób do biernego przyglądania się i komentowania efektów pracy tych stowarzyszeń. Potwierdza taką opinię kolejna wypowiedź zamieszczona w „Głosie Koła”, w której autor stwierdzał, że korzystniej byłoby, gdyby oceniający i krytykujący działalność pozostałych osób sami zechcieli zaangażować się w prace społeczne. Jego zdaniem wartościowszym byłoby, gdyby spośród 100 krytykujących – 10 włączyło się w prace stowarzyszeń¹⁹. Trudno nie zgodzić się z takim stanowiskiem również współcześnie.

Jak zatem przedstawiało się dalsze funkcjonowanie Kolskiego Towarzystwa Wspomagania Ubogich w nowych warunkach odrodzonej Polski? Z treści protokołów zebrań zarządu Towarzystwa wynika, że podjęło ono dalszą działalność po 1918 roku. W II RP zmieniało swoją nazwę kilkukrotnie. W protokołach zanotowano, że od 30 stycznia 1921 funkcjonowało, jako Kolskie Towarzystwo Wspomagania Biednych. Posługiwano się również nazwą Kolskie Towarzystwo Wspomagania Ubogich²⁰. Zmianę nazwy Towarzystwa na Radę Miejską Opiekuńczą, wprowadzoną w 1916 roku, uznano wówczas za nieprawomocną. W protokole z 16 marca 1922 roku odnotowano, iż zdecydowano o przyjęciu nazwy Towarzystwo Dobroczynności²¹. Od 3 kwietnia 1923 roku zapisywano Katolickie Towarzystwo Dobroczynności w Kole. Władze Województwa Łódzkiego zatwierdziły tę nazwę 23 sierpnia 1927 roku.

Celem Towarzystwa Dobroczynności w Kole w II RP była niezmiennie opieka moralna i materialna nad ubogimi dziećmi i dorosłymi, mieszkańcami tego miasta. Podczas zebrań zarządu w latach dwudziestych XX w. podkreślano, że stanowiło ważną instytucję w mieście, zaznaczono, że nie było innego stowarzyszenia świadczącego taki rodzaj

¹⁷ M. Brenk, K. Chaczko, R. Płasek, *Organizacja pomocy społecznej w Polsce 1918-2018*, Warszawa 2018, s. 17; M. Brenk, *Opiekunowie społeczni i komisje opieki społecznej w powiecie konińskim okresu międzywojennego*, „Polonia Major Orientalis” 2022, t. IX, s. 173-174.

¹⁸ Kw, *Słomiany ogień*, „Głos Koła” 1918, nr 15, s. 1.

¹⁹ Kw, *Krytyka pracy społecznej*, „Głos Koła” 1918, nr 16, s. 1.

²⁰ ADWł, APK, sygn. 6. Protokół nr 2, 20 lutego 1921 roku o godzinie 5tej po południu. W Sprawozdaniu z działalności Kolskiego Towarzystwa Wspomagania Ubogich za rok 1921 (1/1-31/12) podano nazwę Kolskie Towarzystwo Wspomagania Ubogich

²¹ Tamże, Protokół nr 9, 13 luty 1922.

wsparcia, jak wymienione Towarzystwo²². W 1921 roku liczyło ono 253 członków²³. Od 20 lutego 1921 roku funkcję prezesa sprawował Józef Grabski, wiceprezesem był K. Szcześniewski, kasjerem Tomanowska. Członkami honorowymi mianowano państwa Grabskich, doceniając w ten sposób ich wieloletnią pracę na rzecz Towarzystwa oraz zasługi dla tej instytucji²⁴. Członkowie Towarzystwa angażowali się także w działalność innych stowarzyszeń społecznych i kulturalnych powiatu kolskiego. Dla przykładu przedstawicielem Macierzy Szkolnej był W. Klimaszewski, „Lutni” Czesław Freudenreich, Straży Ogniowej W. Kosmański, Koła Polek Jadwiga Włoczkowska.

Analiza protokołów zebrań zarządu Towarzystwa pozwoliła na uściślenie jego zadań. Można przyjąć, że w zakresie opieki nad dziećmi koncentrowano się na pomocy sierotom oraz opiece nad dziećmi z ubogich rodzin. Realizowano ją poprzez utrzymywanie ochronki, a także udzielanie wsparcia ubogim rodzinom, jak też poprzez pomoc finansową, materialną oraz medyczną ubogim rodzinom. Pod koniec 1921 roku wprowadzono zmiany w organizacji opieki przez Towarzystwo. W grudniu tego roku zarząd podjął decyzję o odejściu od dotychczasowego rozwiązania, które zakładało podział miasta na rejony opiekuńcze z przyporządkowanymi do nich opiekunkami. W zamian utworzono przy zarządzie pięć wydziałów, tj. wydział ochrony, wydział wsparć i opieki lekarskiej, wydział opieki nad dziećmi opuszczonymi i sierotami, wydział jadłodajni, wydział finansowy. W skład każdego z nich wchodziłi członkowie zarządu i kilka opiekunek. Każdy z wydziałów miał określone zadania do realizacji, które zostały przedstawione w dalszej części artykułu.

Trudna sytuacja finansowa i materialna Towarzystwa w 1921 roku spowodowała, że postanowiono nie udzielać wsparcia mieszkańcom tych miejscowości, które zostały dołączone do miasta (Nagórnej Wsi, Blizny Wsi). Powstrzymano się od udzielania pomocy tym rodzinom, które doznały ubóstwa z powodu chwilowego niedostatku, będącego wynikiem utraty pracy. Pogarszająca się nadal sytuacja Towarzystwa wymusiła kolejne decyzje zarządu. Jedną z nich była konieczność oddania pod opiekę miasta dwóch instytucji prowadzonych przez Towarzystwo. Troszcząc się o stan ochronki i sierocińca zarząd zwrócił się do Rady Miasta Koła z prośbą o ich przejęcie. 22 grudnia 1922 roku oddano budynki Towarzystwa władzom miasta Koła.

Realizacja zadań poszczególnych wydziałów była możliwa dzięki funduszom, które stanowiły podstawę finansową bytu Towarzystwa. Przykładowo w 1922 roku w protokole wykazywano, że dochody obejmowały między innymi: składki miesięczne członków Towarzystwa (składka wynosiła 20 marek, ale większość członków ich nie wpłacała, bądź odmawiała płacenia po przypomnieniu). Zaliczano tutaj również kwoty, którymi zasilala Towarzystwo powiatowa Rada Opiekuńcza. Były to wpłaty doraźne, jednorazowe. Magistrat miasta Koła w tym roku wpłacał 10 tys. marek miesięcznie, kwota komornego od Magistratu za wynajmowanie siedmiu sal w Ochronie na pomieszczenia dla szkół powszechnych stanowiła sumę 75 tys. 500 marek rocznie, kwotę tę powiększyła suma pozyskana od Magistratu za użytkowanie wyposażenia wynajmowanych sal, np. tablic, stolików, krzeseł itp. Najniższy dochód tworzyły niewielkie sumy pochodzące z wpłat dzieci będących podopiecznymi ochronki. Rozchody w 1922 roku natomiast obejmowały: pensje etatowych pracowników ochronki (4 osoby), jadłodajni (2 osoby), ponadto utrzymanie 5 osób, a także koszt opału i światła.

²² Tamże.

²³ Tamże, Protokół nr 1, 20 luty 1921.

²⁴ Tamże, Protokół nr 13, 9 kwietnia 1922.

SPOSOBY REALIZACJI POMOCY DZIECIOM I DOROSŁYM PRZEZ WYDZIAŁY TOWARZYSTWA DOBROCZYNNOSCI W KOLE

Jak już wspomniano realizacją zadań Towarzystwa zajmowały się poszczególne wydziały²⁵. Wydział jadalni zapewniał ubogim osobom ciepły posiłek. Zabezpieczał niezbędne do jego przygotowania produkty, dbał o uposażenie jadalni, która znajdowała się w budynku ochronki. Nie tylko doposażał kuchnię w odpowiednie naczynia, dążył również do poprawienia warunków pracy, a nade wszystko starał się wprowadzić kontrolę wydawanych posiłków. Ich liczba wynosiła dziennie nawet 670 obiadów.

Wydział Ochrony opiekował się i stwarzał możliwości nauki 196 dzieciom. Podopieczni podzieleni byli na trzy oddziały. Kierowniczką ochrony była Julia Wójcicka. Funkcję nauczycielek pełniły tam panie: Kozłowska, która zmarła w maju 1921 roku, a także pani Różańska²⁶. Po śmierci pierwszej czasowo zatrudniono nauczycielkę spośród miejscowego grona pedagogicznego, ale już w czasie wakacji 1921 roku kierowniczka udała się do Warszawy, aby pozyskać odpowiednią kandydatkę do pracy w ochronie. W analizowanych materiałach archiwalnych podano, że wydział opieki nad sierotami miał pod swoją opieką jedną dziewczynkę o nazwisku Zielińska.

Zakres obowiązków kolejnego wydziału, tj. wydziału wsparcia i opieki lekarskiej obejmował organizację opieki materialnej, finansowej i medycznej ubogim rodzinom. Wspierano rodziny zasiłkami finansowymi (pomagano w taki sposób ośmiu rodzinom), starano się wspomagać zubożałe rodziny, głównie poprzez przekazywanie darów w naturze (np. ziemniaki dla 28 rodzin, czy torf na opał dla 13 rodzin). Pomoc kierowano zwłaszcza tam, gdzie były chore dzieci. Rozdawano bezpłatnie produkty żywnościowe (cukier, mąkę, tłuszcz, ryż), a także sprzedawane po cenie nabycia. Pożywienie starano się przekazywać głównie w miesiącach zimowych. Wsparcia medycznego udzielali przede wszystkim lekarze. Dane dostarczone zarządowi przez doktora Barcewicza wskazywały, że liczba bezpłatnych konsultacji w ciągu miesiąca wynosiła od kilku do kilkudziesięciu. W niektórych miesiącach lekarz przyjmował około 30 chorych. Inną próbą pomocy był wprowadzony w 1921 roku zamysł urządzenia biura pośrednictwa pracy w czytelni publicznej, gdzie przedstawicielki wydziału wsparcia i opieki lekarskiej miały zbierać informacje na temat zapotrzebowania na pracę oraz możliwości jej pozyskania.

Nad stanem finansowym Towarzystwa Dobroczynności w Kole czuwał wydział finansowy. Reprezentował go Czesław Freudenreich (1873-1939)²⁷. Należał on do grona osób bardzo aktywnych społecznie w Kole. Był właścicielem fabryki fajansu znanej w Europie i eksportującej wyroby z majoliki (wspólnie z bratem Stefanem, a od 1926 roku prowadził ją samodzielnie). Służbę publiczną pełnił kierując Wydziałem Bezpieczeństwa Starostwa Powiatowego, objął komendę nad Milicją Obywatelską w powiecie kolskim, wspierał ochotniczą straż pożarną i orkiestrę dętą. Był prezesem Towarzystwa Śpiewaczo-Muzycznego „Lutnia”, kolskiej Ligii Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej oraz Związku Ziem Zachodnich. Działalność dobroczynną, opiekuńczą, oświatową upowszechniał również na łamach wydawanego przez siebie tygodnika „Głos Koła”. Zamieszczał jako jego wydawca, a od ósmego numeru redaktor, informacje na temat podejmowanych

²⁵ Tamże. Protokół nr 3, 1 kwietnia 1921.

²⁶ Tamże, Protokół nr 5, 20 maja 1921.

²⁷ *Kolski Słownik Biograficzny*, pod red. E. Jaśkowskiego, K. Kasperkiewicza, T. Nuszkiwicz, K. Witkowskiego, Koło 2014, s. 192.

zadań społecznych. Popularyzował w ten sposób działalność wielu organizacji, instytucji oświatowych i innych. Autorzy publikujący tam materiały zachęcali do wspomagania i włączenia się w prace społeczne²⁸. Wydział finansowy Towarzystwa Dobroczynności w Kole nie tylko zabezpieczał zgromadzone fundusze i gospodarował nimi, ale podejmował próby ich pomnożenia, aby zasilić kasę Towarzystwa. Przykładowo starano się zapraszać mieszkańców miasta do udziału w kiermaszach, planowano „wiosenną zabawę na pomoc żywnościową dla najbiedniejszych”²⁹. Podczas spotkań i zabaw na rzecz ubogich, będących pod opieką Towarzystwa, urządzano loterie i losowania, pocztę francuską, sprzedawano confetti i kwiaty, organizowano bufet, zapraszano na występy orkiestrę, bądź odbywały się występy solowe na estradzie. Przykładem może być zabawa ogrodowa, która odbyła się 15 maja 1921 roku³⁰.

Podczas zebrania zarządu w maju 1921 roku stwierdzono, że korzystnym byłoby zapoznanie mieszkańców Koła z pracą Towarzystwa przed rozpoczęciem spektakłów teatralnych. W przekonaniu członków zarządu popularyzowano by w ten sposób jego działalność i zachęcano do wsparcia finansowego. Stwierdzony niski stan funduszy w kasie Towarzystwa spowodował decyzję o zwiększeniu kwoty składki członkowskiej do sumy minimum 10-25 marek. Jak wynika z kolejnych protokołów posiedzeń zarządu wpłaty realizowano nieregularnie, odnotowywano wręcz bardzo niewielkie wpływy ze składek członkowskich. Zdecydowano również o podwyższeniu opłaty, którą uiszczał Magistrat wynajmując sale w celu prowadzenia szkoły miejskiej w lokalu ochrony. Z 2 tysięcy podniesiono kwotę do 4 tysiące marek rocznie.

Troska zarządu i członków Wydziału finansowego obejmowała nie tylko podopiecznych Towarzystwa, starano się również docenić pracę osób opiekujących się ubogimi. Osobom zatrudnionym w ochronie, tj. nauczycielkom i służbie, podnoszono wynagrodzenie. Pensje otrzymywały J. Wójcicka, Stanisława Bramorska, Różańska, służąca, stróże, oraz J. Kozłowska. Grono tych osób należało do tzw. stałych pracowników ochrony. W jadłodajni zatrudnione były kontrolerka J. Kozłowska, pomocnica Generowiczówna oraz kucharka³¹. Doceniono również wysiłek pani Stokfiszowej, która przychodziła prowadzić bezpłatnie popołudniowe zajęcia dla dzieci. Postanowiono, że przekazywana jej będzie kwota, pochodząca z wpłat uiszczanych przez rodziców dzieci. Umożliwiano także odbywanie bezpłatnej praktyki przygotowującej się do funkcji ochraniarki Kujawinie oraz Dopierałównie, będącej wychowanką Zofii Wojciechowskiej³².

Problemy finansowe i trudności w utrzymaniu ciągłości działania nie były wyłącznie udziałem opisywanego Towarzystwa Dobroczynności. W 1921 roku kierowniczka ochrony J. Wójcicka przejęła nadzór nad ochroną Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich. Ponadto postanowiono na zebraniu zarządu 20 listopada 1921 roku na przeniesienie wymienionej ochrony do lokalu ochrony Towarzystwa³³.

²⁸ S. Koeltz, *Od redakcji*, „Głos Koła” 1918, nr 1, s. 1; b.a., Tamże, *Uniwersytet Ludowy*, s. 3. Podano, że zarząd Uniwersytetu Ludowego urządził kurs wyższy (wykłady z różnych dziedzin wiedzy) w sali Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności.

²⁹ ADWł, APK, sygn. 6. Protokół nr 4, 26 kwietnia 1921.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże. Sprawozdanie z działalności Kolskiego Towarzystwa Wspomagania Ubogich za rok 1921 (1/1-31/12).

³² Tamże, Protokół nr 7, 12 września 1921.

³³ Tamże, Protokół nr 8, 20 listopada 1921.

Działalność opiekuńczą Towarzystwa wspierały finansowo i materialnie lokalne władze. Korzystało ono ponadto ze wsparcia międzynarodowej organizacji pomagającej polskim dzieciom, ofiarom I wojny światowej. Polsko-Amerykański Komitet Pomocy Dzieciom przekazał dary, które następnie rozdano kilkuset dzieciom. Były wśród nich ubrania, w tym płaszczyki i buty, a wiele rodzin zakupiło przesłane przez ten Komitet materiały na ubrania. Istotnym był przyznany przez Radę Miejską jednorazowy zasiłek na cele ochronki w kwocie 40 tysięcy marek. Podwyższono również kwotę, jaką otrzymywało Towarzystwo za wynajem pomieszczeń ochrony na sale lekcyjne dla szkół miejskich³⁴. W kolejnych miesiącach na rzecz Towarzystwa i jego podopiecznych zrealizowano „Bal Tęczowy” dla pozyskania funduszy. Podczas zebrań dyskutowano kwestię zgłoszenia na posiedzeniu Rady Miejskiej projektu „opodatkowania stałego pod przymusem ludności chrześcijańskiej na rzecz dobroczynności”³⁵. Należy wspomnieć, że w planach zarządu było także umieszczenie w lokalu ochrony przytuliska sierot. Aby ten zamiar zrealizować konieczna była zgoda na zmianę lokalizacji szkół powszechnych miejskich, wynajmujących sale w ochronie. Burmistrz miasta W. Klimaszewski zgodził się rozważyć tę kwestię pod koniec wakacji szkolnych³⁶.

Przyjąć można, że istotnym wymiarem aktywności opiekuńczej Towarzystwa Dobroczynności w Kole było utrzymanie działalności ochronki dla dzieci³⁷. Zapewniano w niej nie tylko opiekę, ale również wychowanie moralne i naukę początkową 196 ubogim dzieciom. Opłatę obniżono do niezbędnego minimum, tj. 50 marek miesięcznie od dziecka. W sprawozdaniu zamieszczonym w protokołach wyrażano wdzięczność za pracę i zaangażowanie osobom wspierającym Wydział ochrony oraz personel tej placówki. Zanotowano tam następujące słowa: „Na tem miejscu Zarząd wyraża hołd i podziękowanie niezmordowanej Kierownicze tego wydziału tj. p. Grabskiej oraz ideowym i całą duszą oddanym swemu zadaniu pracownikom Ochrony, z których jedna przypłaciła nawet śmiercią”³⁸. Mowa tutaj o zgonie jednej z nauczycielek, która zachorowała zakażając się od chorych dzieci w ochronie i wskutek tego zmarła. Podano także w dokumencie, że w 1921 roku zawężono grupę podopiecznych ochronki. Powodem było utworzenie przy Przytulku Starców Przytuliska dla Sierot, które pozostawało pod opieką Magistratu. Miało ono większe możliwości funkcjonowania, ponieważ wspierane było wysoką miejską subwencją. Zaznaczyć należy, że faktu przebywania dzieci razem ze starcami w Przytulku zarząd Towarzystwa nie oceniał pozytywnie. Przekonany był, że zapewniłby odpowiedniejszą opiekę sierotom w ochronie. W opinii członków zarządu, nauczycielki i opiekunki w ochronie zatroszczyłyby się odpowiednio o wychowanie moralne „przytulonych sierotek”³⁹.

Intensywnie pracowała natomiast jadalnia, żywiąc i dokarmiając dzieci. Podkreślono, że odbywało się to głównie dzięki wsparciu Polsko-Amerykańskiego Komitetu Pomocy Dzieciom. W ciągu roku wydawano około 450 obiadów dziennie. Korzystający uiszczali w zamian minimalną odpłatność.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże, Protokół nr 9, 13 lutego 1922.

³⁶ Tamże, Protokół nr 10, 16 marca 1922.

³⁷ Tamże. Sprawozdanie z działalności Kolskiego Towarzystwa Wspomagania Ubogich za rok 1921 (1/1-31/12).

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

Największe trudności finansowe na początku lat 20. XX wieku miał wydział wsparcia i opieki lekarskiej. Pisano wręcz o zupełnym braku środków. Skutkowało to brakiem możliwości zakupu podstawowych artykułów. Ze wsparć w naturze korzystało kilkadziesiąt rodzin. Lekarze wspomagali ubogich przyjmując chorych na wizyty u siebie w domu, bądź udawali się do chorych. W pewnym stopniu wydział pełnił funkcję ambulatorium miejskiego dla biednych. Zaznaczano przy tym, że w innych miastach już takowe ambulatoria powstały, zapewne próbując w ten sposób zmobilizować władze miasta do podjęcia stosownych działań.

Na aktywność i możliwości opiekuńcze Towarzystwa wpłynęła nie tylko ówczesna sytuacja ekonomiczna w kraju. Z kart księgi protokołów wynika, że niemal ustało zaangażowanie większości dotychczasowych członków. Potwierdza ten wniosek sytuacja z zebrania wszystkich członków Towarzystwa, na które przybyło tylko sześć osób, a minimum wynosiło 90 członków⁴⁰. Ten fakt oraz niezadowalająca kwota wpłacanych składek członkowskich podważały jego byt i stawiały pod znakiem zapytania dalsze funkcjonowanie. Podjęto w związku z tym decyzję o oddaniu majątku Towarzystwa miastu, a troskę o podtrzymanie funkcjonowania wydziałów (agend) powierzono Komisji Opieki Społecznej, istniejącej przy Magistracie.

Rok 1922 był czasem, kiedy ograniczano działalność Towarzystwa, ale jeszcze nie podporządkowano jej Komisji Opieki Społecznej. Był to zarazem okres, kiedy na wniosek inspektora Sikorskiego i radnego Wiśniewskiego, starano się poprzez Inspektorat Szkolny o przejęcie dwóch szkół (tj. oddziałów) Towarzystwa przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Najmłodsze dzieci miały być otoczone opieką, po uzyskaniu subwencji ministerstwa, w ramach tzw. oddziału przedszkolnego nauczania. Członków zebranych 31 października 1922 roku zapoznano z zestawieniem finansowym, które wykazało około 4 milionów marek deficytu⁴¹. Powyższa sytuacja stanowiła argument za podjęciem kroków zmieniających dotychczasową formę funkcjonowania. Postanowiono utrzymać przede wszystkim ochronę oraz sierociniec, zrezygnować z udzielania porad i pomocy lekarskiej (utworzono w związku z tym ambulatorium miejskie), zaprzestać prowadzenia jadłodajni. Obiady zaplanowano przygotowywać wyłącznie dla dzieci z sierocińca i ochrony. Koniecznością było wyegzekwowanie składek członkowskich. Podjęto również decyzję o zorganizowaniu przedstawienia amatorskiego, próbując zebrać pieniądze dla Towarzystwa.

Podczas zebrania 21 stycznia 1923 roku członkowie zarządu Towarzystwa, po analizie finansowej oraz uwzględnieniu braku wspomaganie jego działalności przez mieszkańców Koła – podjęli decyzję o rezygnacji z pełnionej funkcji oraz likwidacji Towarzystwa⁴². W protokole opisano postawę społeczności kolskiej określeniem „odosobnienie”⁴³. Zaznaczono, że szczególnie zarząd nie był wspierany w trosce o ubogich. Obecni na zebraniu członkowie przeprosili zarząd za swoją postawę i bierność. Akcentowali zasługi rejenta J. Grabskiego, prezesa Towarzystwa, który wspomagał je niemal od początku jego utworzenia. Docenili zasługi W. Klimaszewskiego seniora, dzięki któremu wzniesiono budynek Towarzystwa, rejenta K. Szcześniewskiego, członka zarządu pełniącego tę funkcję przez kilkanaście lat. Dostrzeżono również pracę młodszych

⁴⁰ Tamże, Protokół nr 13, 9 kwietnia 1922.

⁴¹ Tamże, Protokół nr 15, 31 października 1922.

⁴² Tamże, Protokół nr 18, 21 stycznia 1923.

⁴³ Tamże.

członków zarządu, którzy angażowali się w pracę dobroczynną. Postanowiono wówczas ostatecznie, że ochrona i sierociniec będą przeniesione do gmachu Towarzystwa przy ul. Nowowiejskiej, po usunięciu z nich szkół powszechnych. Powołano na zebraniu nowy zarząd w ograniczonej liczbie członków, w skład którego weszli J. Grabski, Ludwik Kaszyński, K. Szczesniewski, Jadwiga Włoczkowska, C. Freudenreich. Zarząd miał określić warunki przejścia przez Magistrat instytucji Towarzystwa oraz relacji pomiędzy zarządem Towarzystwa a władzami miasta. Z kolejnych protokołów wynika, że zarząd Towarzystwa 16 kwietnia 1923 roku deklarował dalszą współpracę i pomoc w prowadzeniu „zakładów Towarzystwa”⁴⁴.

Po upływie trzech lat, w grudniu 1926 roku wystosowano prośbę do starostwa kolskiego, aby Towarzystwo zostało zarejestrowane na tych samych zasadach, jakie sformułowano w statucie ułożonym 3 kwietnia 1922 roku, a zatwierdzonym przez Ogólne Zebranie Członków Towarzystwa 9 kwietnia 1923 roku⁴⁵. Wnioskowano o przedłużenie okresu oddania gmachu Towarzystwa Magistratowi do 1929 roku. Sformułowano kilka propozycji, które w przekonaniu zarządu, mogły wpłynąć korzystnie na dalsze losy Towarzystwa. Zaznaczono, że podejmowano próby zwiększenia możliwości przyjmowania dzieci pracujących matek, ale wskazywano, że taka ewentualność pojawi się dopiero po usunięciu z budynku Towarzystwa funkcjonujących tam szkół powszechnych. Doceniono także wsparcie Koła Ziemianek Powiatu Kolskiego w organizacji opieki podopiecznym Towarzystwa. Zaznaczano, że szczególnie widoczna była ona w porze letniej. Postanowiono zwrócić się z prośbą do przewodniczącej wymienionego Koła – Antonilli Maringe w Smolinie o podjęcie przez Koło stałego udziału w organizacji opieki. Poproszono również, aby Koło Ziemianek wydelegowało przedstawicielkę do Opieki Społecznej, reprezentującą interesy Koła i Towarzystwa.

5 grudnia 1926 roku uchwalono, że przewodniczącym Towarzystwa i opiekunem zakładów i majątku tegoż zawsze będzie proboszcz parafii Koło⁴⁶. Funkcję tę przyjął więc ks. dziekan Gniazdowski, sekretarzem pozostał W. Kilmaszewski, pozostałymi członkami zarządu i opieki społecznej byli państwo Szczesniewscy, Włoczkowscy, Freudenreichowie, Kraszewscy i delegatki Koła Ziemianek Powiatu Kolskiego. Fundusze na utrzymanie zakładów Towarzystwa przekazywały władze miasta i wydział powiatowy. Po raz kolejny dochód Towarzystwa miały być urządzone jasełka lub koncert. Ich organizacją zajęły się Włoczkowska, Szczesniewska, Kraszewska.

W protokołach podano, że nowy statut został zatwierdzony przez władze Województwa Łódzkiego 13 sierpnia 1927 roku oraz 30 listopada 1927⁴⁷. Na przewodniczącego zarządu wybrano W. Kilmaszewskiego. Do zarządu wybrano ks. Dziekana Gniazdowskiego, K. Szczesniewskiego, W. Klimaszewskiego, Walentego Pertkiewicza, Józefa Bentkowskiego, Irenę Andlerową. Na kolejnym posiedzeniu wybrano również opiekunki sierocińca i ochrony w osobach I. Andlerowej i Marii Bentkowskiej. Ustalono wówczas nazwę Katolickie Towarzystwo Dobroczynności w Kole. Postanowiono, że majątek ruchomy i nieruchomy w razie likwidacji przechodzi na własność parafii katolickiej w Kole, w celu dalszego wspierania ubogich i sierot. Finansowe decyzje dotyczyły wysokości składki członkowskiej, która miała wynosić 200 zł, czynszu dzierżawnego za wynajmowanie sal

⁴⁴ Tamże, Protokół nr 19, 16 kwietnia 1923.

⁴⁵ Tamże, Protokół nr 20, 5 grudnia 1926.

⁴⁶ Tamże, Protokół nr 20, 5 grudnia 1926.

⁴⁷ Tamże, Protokół nr 1, 20 lutego 1927.

na szkoły miejskie 900 zł. Dochody Towarzystwa zasilły w 1927 roku ponadto wpłaty dobroczyńców w kwocie 1500 zł, fundusze z przedstawień i innych imprez wynoszące 400 zł. Razem stanowiły wpływy 3000 zł. Tyle samo wykazano w wydatkach, wśród których między innymi odnotowano kwotę 1050 zł zaległych procentów wypłaconych Janowi Wolińskiemu, sumę wsparcia ubogich i sierot 1800 zł, wydatki kancelaryjne 150 zł. W połowie 1928 roku nadal notowano w protokołach nikłe zainteresowanie działalnością Towarzystwa, którą wspierała niewielka liczba członków. Sytuacja ta przyczyniła się do stanu, w którym ograniczono działalność do opieki nad majątkiem Towarzystwa oraz „okazywania jedynie pomocy sierotom w sierocińcu i starcom w przytułku starców”⁴⁸.

PODSUMOWANIE

Ubodzy dorośli i dzieci pozbawieni możliwości podjęcia pracy zarobkowej korzystali od lat 80. XIX w. z różnych form pomocy oferowanej przez powstające wówczas w guberni kaliskiej towarzystwa dobroczynności. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości towarzystwa te kontynuowały swoją działalność, dostosowując się do wymogów formalno-prawnych ówczesnych władz państwowych. Większość z nich zachowała pierwotne założenia opiekuńcze, prowadziła nadal instytucje, które zapewniały opiekę moralną, materialną i finansową ubogim podopiecznym. Część z nich zakładała i prowadziła dla dzieci ochronki, sierocińce, domy schronienia czy przytułki dla dorosłych.

Na podstawie analizy cennego materiału archiwalnego, jakim były rękopisy protokołów posiedzeń władz Kolskiego Towarzystwa Wspomagania Biednych stwierdzono, że zmieniało ono swoją nazwę na przestrzeni lat 1901-1927. W II RP na kartach protokołów zapisywano je jako Kolskie Towarzystwo Wspomagania Biednych, Kolskie Towarzystwo Wspomagania Ubogich, Kolskie Towarzystwo Dobroczynności, Towarzystwo Dobroczynności, Katolickie Towarzystwo Dobroczynności. Towarzystwo w analizowanym okresie realizowało przyjęte cele, jakimi była przede wszystkim opieka i wsparcie udzielane w formie ciągłej, bądź czasowej ubogim dzieciom i dorosłym z miasta Koła. Kierował Towarzystwem zarząd, na czele którego stał prezes. Jego działalność wspierali członkowie zwyczajni oraz honorowi, którzy otrzymywali ten tytuł w uznaniu zasług na polu dobroczynności. Łączyło ono we wspólnych wysiłkach lokalną elitę społeczną, wspierane było moralnie i finansowo przez duchowieństwo. Zadania opiekuńcze podzielono pomiędzy poszczególne wydziały (wydział ochrony, wydział wsparć i opieki lekarskiej, wydział opieki nad dziećmi opuszczonymi i sierotami, wydział jadłodajni, wydział finansowy), na czele których w II RP stały również kobiety. Kierowały one także ochronką, jadłodajnią, pełniły funkcje nauczycielek w instytucjach prowadzonych przez wymienione Towarzystwo.

Pomimo niewystarczających środków finansowych, pojawiających się trudności z uzyskaniem wsparcia ze strony społeczności Koła, zwłaszcza w latach 20. XX wieku członkowie Towarzystwa Dobroczynności podejmowali bardzo duży wysiłek zmierzający do utrzymania jego funkcjonowania. Wpisywało się ono w strukturę lokalnej kolskiej społeczności, wielu członków Towarzystwa prowadziło niezwykle potrzebną działalność wspierając swoją wiedzą i umiejętnościami pozostałe stowarzyszenia działające w Kole. Podkreślić należy, że pomoc organizowały osoby mieszkające w Kole, związane z tym miastem, najlepiej znające jego realia, w tym potrzeby mieszkańców. Większość

⁴⁸ Tamże, Protokół nr 5, 20 maja 1927.

towarzystw dobroczynnych, których geneza sięgała okresu zaborów, pokonując wiele trudności, funkcjonowała aż do lat 50. XX w. Kres ich pracy przyniosły decyzje władz Polski Ludowej o ich rozwiązaniu.

KOLSKIE TOWARZYSTWO WSPOMAGANIA BIEDNYCH W ŚWIETLE PROTOKOŁÓW ZEBRAŃ ZARZĄDU W LATACH DWUDZIESTYCH XX WIEKU

Słowa kluczowe: Kolskie Towarzystwo Wspomagania Biednych, dobroczynność, sieroty, ubodzy, Koło, wychowanie, opieka

W artykule ukazano działalność opiekuńczą Kolskiego Towarzystwa Wspomagania Biednych w latach dwudziestych XX wieku. W oparciu o przeprowadzoną analizę protokołów zebrań zarządu tego Towarzystwa przedstawiono jego powstanie i rozwój, cele działalności i formy pracy opiekuńczej. Ustalono zadania realizowane przez poszczególne wydziały, czyli organy realizujące przyjęte cele i zadania w latach 1921-1927. W latach dwudziestych XX wieku podejmowano bardzo duży wysiłek zmierzający do utrzymania jego funkcjonowania. Od 1927 roku nosiło ono nazwę Katolickie Towarzystwo Dobroczynności w Kole.

KOLSKIE TOWARZYSTWO WSPOMAGANIA BIEDNYCH IN THE LIGHT OF THE PROTOCOLS OF BOARD MEETINGS IN THE 1920S

Keywords: Kolskie Towarzystwo Wspomagania Biednych, charity, orphans, poor, Koło, upbringing, care

The article presents the caring activities of the Kolskie Towarzystwo Wspomagania Biednych in the 1920s. Based on the analysis of the protocols of the meetings of the board of this Society, the establishment and development of the Society, its goals and forms of welfare work are presented. The tasks carried out by the various departments, i.e. the bodies carrying out the accepted aims and tasks between 1921 and 1927, are identified. During the 1920s, a very great effort was made to keep it functioning. From 1927 onwards, it carried the name Catholic Charitable Society in the Circle.

Bibliografia:

Archiwa:

Archiwum Diecezjalne we Włocławku

Akta Parafii Koło, *Książka protokołów posiedzeń Zarządu i zebrań ogólnych Kaliskiego Towarzystwa Wspomagania Biednych od lutego 1921 r.*, sygnatura 6, rkps.

Materiały drukowane:

Br. Ch. (1883), *Koło, Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. Sulimierskiego, tom IV

Orgelbranda S. Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami (1900), tom VIII, Warszawa

Rawita-Witanowski M. (1912), *Wielkopolskie miasto Koło jego przeszłość i pamiątki*, Piotrków

Sobieszczański F. M. (1864), *Koło, Encyklopedyja powszechna S. Orgelbranda* (1864), Tom 15,

Warszawa

Prasa:

„Głos Koła” – 1918

„Ziemia Kolska” – 1989

Opracowania:

- Barnaś-Baran E. (2011), *Dobroczynny nurt opieki, wychowania i kształcenia dzieci i młodzieży w Galicji – stan badań*, [w:] *Galicja 1772-1918. Problemy metodologiczne, stan badań i potrzeby badań*, A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, t. 1, Rzeszów
- Barnaś-Baran E. (2010), *Instytucjonalne formy wsparcia rodziny- historia i terażniejszość*, [w:] *Kierunki zmian w pedagogice opiekuńczej i pracy socjalnej*, red. K. Duraj-Nowakowa, U. Gruca-Miąsik, Rzeszów
- Barnaś-Baran E. (2017), *Opieka, wychowanie i kształcenie ubogich dzieci w towarzystwach dobroczynności I połowy XIX wieku*, [w:] *Dziecko w historii- w kręgu kultury chrześcijańskiej*, red. E. J. Kryńska, A. Suplicka, U. Wróblewska, Białystok
- Brenk M. (2022), *Opiekunowie społeczni i komisje opieki społecznej w powiecie konińskim okresu międzywojennego*, „Polonia Major Orientalis”, t. IX, s.173-186.
- Brenk M., Chaczko K., Płasek R. (2016), *Organizacja pomocy społecznej w Polsce 1918-2018*, Warszawa 2018.
- Grata P. (2013), *Polityka społeczna Drugiej Rzeczypospolitej. Uwarunkowania-instytucje-działania*, Rzeszów.
- Grata P. (2021), *The origins of the Welfare State. Polish Social Policy in the Period 1918-1939*, Berlin.
- Kępski C. (1994), *Towarzystwa Dobroczynności w Królestwie Polskim (1815-1914)*, Lublin
- Kolski Słownik Biograficzny* (2014), red. E. Jaśkowski, K. Kasperkiewicz, T. Nuszkiewicz, K. Witkowski, Koło
- Kuźmak K. (1985), *Dobroczynności Towarzystwa*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszuk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin
- Mujta J. S. (2003), *Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem Podwyższenia Świętego Krzyża w Kole. Zarys dziejów*, Koło.
- Nogowski J. M. (2015), *Działalność charytatywna wyzwanie dla parafii*, „Civitas et Lex”, nr 2
- Radwan-Pragłowski J., Frysztański K. (1998), *Spoleczne dzieje pomocy człowiekowi: od filantropii greckiej do pracy socjalnej*, Katowice
- Samsel A. (2017), *Kierunki i formy pomocy dziecku w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Dziecko w historii- w kręgu kultury chrześcijańskiej*, red. E. J. Kryńska, A. Suplicka, U. Wróblewska, Białystok
- Sosnowska J. (2008), *Geneza Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności*, „Biuletyn Historii Wychowania”, nr 24
- Tomaszewicz A. (2010), *Dobroczynność w guberni kaliskiej 1864-1914*, Łódź.

Netografia:

- Nowacki M., *123. Rocznica konsekracji kolskiej Fary*, „Kurier Kolski” 23.06.2018, <https://kurier-kolski.pl/2018/06/dzis-przypada-123-rocznica-rekonsekracji-kolskiej-fary/>, [dostęp: 27.12.2022].